

**Οι τεχνικές της μετάφρασης στη γλωσσολογική έρευνα.
Η περίπτωση της μετατροπίας**

Φωτεινή Καζάλα
ΕΚΠΑ – Paris IV-Sorbonne

Résumé

C'est en 1958 que Jean-Paul Vinay et Jean Darbelnet proposent les sept procédés de traduction, dans leur œuvre *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*. Les deux auteurs ont, tout d'abord, présenté une distinction des procédés de traduction en procédés directs et indirects, qu'ils ont, par la suite, catégorisés en fonction du degré de difficulté qu'ils présentent pour le traducteur. La *modulation*, un des procédés indirects, constituera l'objet du présent article.

Ce procédé consiste, selon Vinay et Darbelnet, en un changement de point de vue, à travers lequel on perçoit le message, quand on passe d'une langue à l'autre. Il s'agit, d'après eux, d'un phénomène relevant notamment du lexique.

Dans le présent article, nous présenterons une catégorisation différente de celle des deux auteurs. Il s'agit d'une division des types de modulation en deux grandes catégories : les *modulations lexicales* et les *modulations grammaticales*. Il semble que, lors du passage du français au grec, les choix des traducteurs, dans un grand nombre de ces types, présentent une fréquence étonnante. Nous allons, ainsi, tenter de rendre compte des changements systématiques opérés par les traducteurs grecs, en prouvant que ceux-ci ne sont pas dus au hasard, mais sont dictés par le fonctionnement de la langue cible.

Mots-clés : procédés de traduction, modulation, français, grec moderne, négation, singulier-pluriel, linguistique contrastive

1. Εισαγωγή

Η μετάφραση αποτελεί για τη γλωσσολογία ένα σημαντικό τομέα έρευνας και ανάλυσης. Κατά τη διάρκεια της μεταφραστικής διεργασίας, δύο γλώσσες έρχονται σ' επαφή, γεγονός που αποκαλύπτει τις ομοιότητες και τις διαφορές στη λειτουργία τους.

Στο πλαίσιο της αντιπαραβολικής ανάλυσης ενός μεταφρασμένου κειμένου, ο γλωσσολόγος αποπειράται να εξηγήσει τους λόγους στους οποίους οφείλεται η επιλογή μιας συγκεκριμένης δομής από τον εκάστοτε μεταφραστή. Αυτού του είδους η μελέτη μπορεί να οδηγήσει σε αποκαλυπτικά συμπεράσματα για τη δομή των γλωσσών.

Το 1958, οι Jean-Paul Vinay και Jean Darbelnet εισάγουν για πρώτη φορά τις επτά τεχνικές της μετάφρασης, στο έργο τους *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, που αποτελεί, έκτοτε, βασικό μοντέλο υφολογικής αντιπαραβολικής προσέγγισης και έχει εφαρμοσθεί σε διάφορα ζεύγη γλωσσών. Βασικός σκοπός των συγγραφέων είναι να μελετήσουν τους μηχανισμούς της μετάφρασης και να προσδιορίσουν τις διαφορετικές τεχνικές που ακολουθεί ο μεταφραστής.

Ειδικότερα, οι δύο συγγραφείς προχώρησαν, αρχικά, σε μια διάκριση των τεχνικών μετάφρασης σε άμεσες και έμμεσες, τις οποίες στη συνέχεια κατηγοριοποίησαν με βάση το βαθμό δυσκολίας που σχετίζεται με την επιλογή που κάνει ο μεταφραστής όταν περνάει από τη γλώσσα πηγή στη γλώσσα στόχο.

Στον παρακάτω πίνακα, προτείνουμε κάποια αντιπροσωπευτικά παραδείγματα των επτά τεχνικών, όταν μεταφράζουμε από τα γαλλικά στα ελληνικά:

	ΓΑΛΛΙΚΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΑ
1. Δάνειο (Emprunt)	<i>Ascenseur</i>	<i>Ασανσέρ</i>
2. Έκτυπο (Calque)	<i>Poser une question</i>	<i>Θέτω ένα ερώτημα</i>
3. Κατά λέξη μετάφραση (Traduction littérale)	<i>L'enfant mange</i>	<i>Το παιδί τρώει</i>
4. Μετάταξη (Transposition)	<i>Je suis étudiant en médecine</i>	<i>Σπουδάζω ιατρική</i>
5. Μετατροπία (Modulation)	<i>Tout va mal</i>	<i>Τίποτε δεν πάει καλά</i>
6. Ισοδυναμία (Équivalence)	<i>Sans foi ni loi</i>	<i>Χωρίς ιερό και όσιο</i>
7. Προσαρμογή (Adaptation)	<i>Mardi-Gras</i>	<i>Καθαρή Δευτέρα</i>

Το άρθρο αυτό έχει ως αντικείμενο την *μετατροπία*, μία από τις έμμεσες τεχνικές. Αφού προτείνουμε μία διάκριση των τύπων μετατροπίας σε *λεξιλογικές* και *γραμματικές*, θα ασχοληθούμε με κάποιες συγκεκριμένες κατηγορίες όπου, όπως φαίνεται, οι επιλογές των μεταφραστών παρουσιάζουν μια εντυπωσιακή συχνότητα. Στόχος μας είναι ν' αποδείξουμε πως αυτές οι επιλογές εξαρτώνται από τη λειτουργία της γλώσσας στόχου και της γλώσσας πηγής και πως δεν γίνονται τυχαία.

2. Είδη μετατροπίας

Η μετατροπία αποτελεί για τους συγγραφείς μια ξεχωριστή έμμεση τεχνική. Τη χαρακτηρίζουν μάλιστα ως « τη λυδία λίθο ενός καλού μεταφραστή » ([1958] 1977: 233). Πρόκειται, σύμφωνα με τους Vinay και Darbelnet, για την αλλαγή οπτικής μέσα από την οποία αντιλαμβανόμαστε το μήνυμα, όταν περνάμε από τη μία γλώσσα στην άλλη. Ο συγκεκριμένος ορισμός παρουσιάζει ιδιαίτερη ασάφεια. Αν εξετάσει κανείς τα παραδείγματα που παρατίθενται στο έργο των δύο συγγραφέων, μπορεί εύκολα ν' αντιληφθεί πως ονομάζουν μετατροπία όποια αλλαγή γίνεται κατά τη διαδικασία της μετάφρασης που δεν μπορεί να εξηγηθεί με τη βοήθεια κάποιας άλλης τεχνικής. Επιπλέον, θεωρούν πως πρόκειται για ένα φαινόμενο που αφορά στις τροποποιήσεις που γίνονται κατά τη διαδικασία της μετάφρασης κυρίως σε επίπεδο λεξιλογίου. Ωστόσο, παρουσιάζοντας κάποια παραδείγματα μετατροπίας, παραδέχονται πως δεν εξετάζουν έναν πολύ συχνό τύπο, αυτόν της άρνησης του αντιθέτου, γιατί εντάσσεται στον τομέα της σύνταξης. Η συγκεκριμένη μετατροπία αποτελεί μια πολύ συχνή στρατηγική των μεταφραστών. Παραθέτουμε, ενδεικτικά, ένα παράδειγμα:

J'ai toujours détesté ces machines aux écrans étriqués, aux volumes lourds et disgracieux. (A.N. p.280)

Δεν συμπάθησα ποτέ αυτά τα ογκώδη, άχαρα μηχανήματα με τις στενές οθόνες. (M.A. p.255)

Κατατάσσουν, κατά συνέπεια, αυτό το φαινόμενο στο τρίτο μέρος του έργου τους, που φέρει τον τίτλο *μήνυμα*. Αυτή η κατηγοριοποίηση προκαλεί έκπληξη, αν λάβουμε υπόψη μας τον ορισμό που οι συγγραφείς δίνουν στο *μήνυμα*: πρόκειται για το σύνολο πιθανών ερμηνειών ενός εκφωνήματος, που βασίζονται κυρίως σε μια εξωγλωσσική πραγματικότητα, την κατάσταση ([1958] 1977: 159). Η άρνηση, παρόλα αυτά, αποτελεί συντακτικό φαινόμενο και είναι αναπόσπαστο κομμάτι της λειτουργίας μιας γλώσσας. Δεδομένου ότι πρέπει να εξετάζεται ως γλωσσικό φαινόμενο, πως θα μπορούσε να ενταχθεί στη μελέτη της εξωγλωσσικής πραγματικότητας; Επιπλέον, εφόσον η σύνταξη αποτελεί συμπληρωματικό κομμάτι της μορφολογίας, θα ήταν αδιανόητο να τη διαχωρίσουμε. Αναφερόμενοι, λοιπόν, στην άρνηση του αντιθέτου, οφείλουμε να τη

θεωρήσουμε ως μια ιδιαίτερη περίπτωση μετατροπίας και να την μελετήσουμε ως γραμματική μετατροπία.

Μέσα από ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα προτάσεων του σώματος κειμένων που μελετήσαμε, που αποτελείται από γαλλικά μυθιστορήματα μεταφρασμένα στα ελληνικά, διαπιστώσαμε, πέρα απ' αυτόν το τύπο γραμματικής μετατροπίας, αρκετές αλλαγές που αφορούν, όχι μόνο στις λεξιλογικές, αλλά και στις συντακτικές κατηγορίες, και που μπορούν να θεωρηθούν, κατά τη γνώμη μας, μετατροπίες. Πρόκειται, κατά συνέπεια, για μία τεχνική που εμπεριέχει μεγάλη ποικιλία φαινομένων. Το πεδίο της μορφοσύνταξης δεν θα μπορούσε να λείπει από αυτή τη στρατηγική.

Τα είδη μετατροπίας που προτάθηκαν από τους Vinay και Darbelnet, συμπληρώθηκαν, στη συνέχεια, από τους Hélène Chuquet και Michel Paillard στο  ργο τους *Approche linguistique des problèmes de traduction anglais-français*, που δημοσιεύθηκε το 1989. Με à βάση τη θεωρία αυτών των γλωσσολόγων, και με σκοπό την οριοθέτηση του  ρου *μετατροπία* μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα, προτείνουμε μία διάκριση των τύπων αυτής της τεχνικής σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τη λεξιλογική μετατροπία, που αφορά στις αλλαγές που σχετίζονται με το λεξιλόγιο, και τη γραμματική μετατροπία, που περιλαμβάνει τις αλλαγές μορφοσυντακτικού τύπου.¹

Το σώμα κειμένων που μελετήσαμε, απ'  που προέρχονται και τα παραδείγματα που παρατίθενται, αποτελείται από την τριλογία του συγγραφέα Maurice Attia, *Alger la Noire* (2006), *Pointe Rouge* (2007) και *Paris blues* (2009), καθώς και από τις αντίστοιχες ελληνικές μεταφράσεις της Μαρίας Μηλολιδάκη, *Το μαύρο Αλγέρι* (2008) και της Ρίτας Κολαΐτη, *Η κόκκινη Μασσαλία* (2009) και *Παρίσι μπλουζ* (2010).

Λεξιλογική μετατροπία

Η περίπτωση των παγιωμένων εκφράσεων

α) Αλλαγή του  ρου σύγκρισης

Soi-disant il travaillait comme un malade. (A.N. p.52)

Υποτίθεται πως δουλεύει σαν τρελός. (M.A. p.47)

β) Αναστροφή της σειράς των  ρων

Reproductions de dessins en noir et blanc illustrant les tueries. (P.R. p.142)

Αντίγραφα ασπρόμαυρων σχεδίων απεικονίζουν τους σκοτωμούς. (K.M. p.121)

Ελεύθερα συντάγματα

Μετατροπία στο ονοματικό σύνολο

γ) το  λο αντί του μέρους

Jusqu'à présent, j'ai tenu parole ; toi, continue à tenir ta langue (P.R. p.369)

Μ χρι τ ρα κράτησα το λόγο μου· εσύ, συνέχισε να κρατάς το στόμα σου κλειστό (K.M. p.314)

Μετατροπία στο ρηματικό σύνολο

δ) σχέση μέσου - αποτελέσματος

Mais personne ne se préoccupait de retrouver les assassins d'un couple de jeunes gens. (A.N. p.37)

Κανείς  μως δεν ασχολιόταν με την  ρευνα για τους δολοφόνους του νεαρού ζευγαριού. (M.A. p.34)

ε) σχέση αιτίας - συνέπειας

La ville blanche éblouit mes rétines une dernière fois dans le bleu de l'aube (A.N. p.8)

¹ Παράρτημα.

Η λευκή πόλη με τυφλώνει για τελευταία φορά μέσα στο μπλε της αυγής (Μ.Α. p.10)

σχέση συνέπειας – αιτίας

J'avais pris une semaine de congé, pour mener, en paix, mes investigations. (Α.Ν. p.200)

Είχα ζητήσει μια εβδομάδα άδεια για να κάνω με την ησυχία μου τις έρευνές μου. (Μ.Α. p.182)

στ) σχέση διαδικασίας – αποτελέσματος

Tes jambes se sont dérobées, le sang a quitté ton visage (P.R. p.443)

Λύθηκαν τα πόδια σου, άπρισες σαν το πανί (Κ.Μ. p.375)

ζ) πρόκληση διαδικασίας – διαδικασία

J'ai besoin de fumer une cigarette (P.B. p.462)

Θέλω γ' ανάγω τσιγάρο (Π.Μ. p.435)

Μετατροπία ως προς τον τόπο και το χρόνο

- αλλαγή της θεώρησης του χρόνου

Il m'avait donné rendez-vous en fin d'après-midi, après sa contre-visite. (P.R. p.370)

Είχαμε ραντεβού το βραδάκι, μετά το τέλος των ιατρικών του επισκέψεων. (Κ.Μ. p.314)

- αλλαγή της θεώρησης του τόπου

Elle m'a proposé de dormir dans la chambre du petit (Α.Ν. p.210)

Μου πρότεινε να κοιμηθώ στο δωμάτιο του μικρού (Μ.Α. p.175)

Γραμματική μετατροπία

η) άρνηση του αντιθέτου

- Vous avez tort. (P.R. p.81)

- Α, δεν έχετε δίκιο. (Κ.Μ. p.68)

θ) άρνηση – κατάφαση

Je ne l'avais pas vue depuis huit jours. (P.R. p.40)

Είχα να τη δω οχτώ μέρες. (Κ.Μ. p.34)

ι) παθητική φωνή – ενεργητική φωνή

Je me demande par qui il a été attaqué. (Α.Ν. p.269)

Αναρωτιέμαι ποιος του επιτέθηκε. (Μ.Α. p.244)

κ) αλλαγή γραμματικού υποκειμένου

Néanmoins, je crois qu'en la matière, seule la femme doit être juge. (P.R. p.233)

Ωστόσο, πιστεύω ότι σ' αυτό το θέμα η απόφαση είναι της γυναίκας. (Κ.Μ. p.199)

λ) αλλαγή τύπου πρότασης

- ερωτηματική-αρνητική – καταφατική

- Les amis ne sont-ils pas présents dans les moments difficiles ? (P.B. p.325)

- Οι φίλοι είναι και για τις δύσκολες στιγμές. (Π.Μ. p.307)

- Αποφαντική – προστακτική

« Tu honoreras ton père et ta mère. » (P.R. p.256)

« Τίμα τον πατέρα σου και τη μητέρα σου. » (Κ.Μ. p.219)

μ) η αλλαγή του γραμματικού αριθμού στο ονοματικό σύνολο

Il était impensable que le pouvoir censurât les radios privées. (Α.Ν. p.343)

Το κράτος όμως δεν μπορούσε να ελέγξει το ιδιωτικό ραδιόφωνο. (Μ.Α. p.310)

Σ' αυτό το άρθρο, θα αναφερθούμε μόνο σε ορισμένες απ' αυτές τις κατηγορίες. Όσον αφορά τη λεξιλογική μετατροπία, πρόκειται για το ονοματικό και το ρηματικό σύνολο, και την αλλαγή της θεώρησης του τόπου και του χρόνου. Πιο συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε την περίπτωση του *όλου αντί του μέρους*, της *σχέσης διαδικασίας – αποτελέσματος*, καθώς και τη μετατροπία ως προς τον τόπο και το χρόνο. Ως προς τη γραμματική μετατροπία, θα εξετάσουμε την ιδιαίτερη περίπτωση της *άρνησης του αντιθέτου*, της *άρνησης αντί κατάφασης*, καθώς και την περίπτωση της αλλαγής του γραμματικού αριθμού στο ονοματικό σύνολο.

Μελετώντας τις συγκεκριμένες κατηγορίες, αντιληφθήκαμε ότι παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη συνοχή και δείχνουν μια γενικότερη τάση των δύο γλωσσών. Οδηγηθήκαμε, συνεπώς, στην ακόλουθη υπόθεση: κατά τη διαδικασία της μετάφρασης από τα γαλλικά στα ελληνικά, φαίνεται πως η ελληνική γλώσσα έχει την τάση να εστιάζει στο αποτέλεσμα μιας πράξης και να παρουσιάζει τα γεγονότα με τρόπο, πολύ συχνά, γενικό και αφηρημένο. Τα γαλλικά, αντίθετα, απεικονίζουν την πραγματικότητα πιο περιγραφικά και πιο συγκεκριμένα.

3. Αποκλίσεις της γαλλικής και της ελληνικής μέσα από συγκεκριμένα είδη μετατροπίας

3.1. Λεξιλογική μετατροπία

Μετατροπία στο ονοματικό σύνολο

Το όλο αντί του μέρους

1) – Comment était ta mère ? a demandé Khoupi, en allumant, d'un doigt tremblant, une Disque Bleu. (P.R. p.387)

– Η μητέρα σου πώς ήταν; ρώτησε ο Κουπί ανάβοντας με τρεμάμενο χέρι ένα Γκωλουάζ. (Κ.Μ. p.328)

2) Jusqu'à présent, j'ai tenu parole ; toi, continue à tenir ta langue (P.R. p.369)

Μέχρι τώρα κράτησα το λόγο μου· εσύ, συνέχισε να κρατάς το στόμα σου κλειστό (Κ.Μ. p.314)

Αυτό το είδος μετατροπίας είναι, σύμφωνα με τους Chuquet και Paillard μία ιδιαίτερη περίπτωση μετωνυμίας που ονομάζεται *συνεκδοχή* (1989: 215), στην περίπτωση που η μελέτη γίνεται σε μία γλώσσα. Αυτό που παρατηρήσαμε σ' ένα μεγάλο αριθμό παραδειγμάτων του σώματος κειμένων που μελετήσαμε, είναι ότι το *μέρος* και το *όλο* ανήκουν στο λεξιλογικό πεδίο των μερών του σώματος. Αυτό, όμως, που θα θέλαμε, κυρίως, να επισημάνουμε είναι ότι, στα συγκεκριμένα παραδείγματα, στα γαλλικά τα ουσιαστικά αναφέρονται, με πολύ συγκεκριμένο τρόπο, στο *μέρος* ενώ στα ελληνικά στο *όλο*.

Μετατροπία στο ρηματικό σύνολο

Σχέση διαδικασίας – αποτελέσματος

3) La ville blanche éblouit mes rétines une dernière fois dans le bleu de l'aube (A.N. p.8)

Η λευκή πόλη με τυφλώνει για τελευταία φορά μέσα στο μπλε της αυγής (Μ.Α. p.10)

4) Dès qu'il a franchi la porte de la boutique, j'ai compris que mon Paco avait passé une sale journée. (A.N. p.173)

Με το που πήκε στο μαγαζί, κατάλαβα ότι ο Πάκο μου είχε περάσει άσχημη μέρα. (Μ.Α. p.156)

5) J'ai vérifié que les rideaux étaient tirés avant de commencer la fouille. (A.N. p.324)

Βεβαιώθηκα ότι οι κουρτίνες ήταν κλειστές, πριν αρχίσουμε το ψάξιμο. (Μ.Α. p.294)

Αυτό το είδος μετατροπίας εμφανίζεται κατ' επανάληψη στο σώμα κειμένων που μελετήσαμε. Αν παρατηρήσει κανείς τα παραδείγματα, φαίνεται πως στα ελληνικά ο μεταφραστής εστιάζει στο αποτέλεσμα μιας πράξης. Οι Vinay και Darbelnet, στην αντιπαραβολική ανάλυση που έκαναν ανάμεσα στα γαλλικά και τ' αγγλικά, καταλήγουν σε μια ανάλογη παρατήρηση. Οι δύο συγγραφείς τονίζουν ότι σε γενικές γραμμές η γαλλική γλώσσα εκφράζει την πραγματικότητα με τρόπο πιο αφηρημένο απ' ότι η αγγλική, που φαίνεται πιο συγκεκριμένη [(1958) 1977: 58-59]. Εντούτοις, στην αντιπαραβολική μελέτη που κάναμε ανάμεσα στα γαλλικά και τα ελληνικά, παρατηρήσαμε πως η ελληνική γλώσσα περιγράφει την πραγματικότητα με τρόπο πιο αφηρημένο από τη γαλλική. Μέσα από τα παραδείγματα που παραθέτουμε, είναι προφανές ότι η μεταφράστρια παρακάμπτει τη διαδικασία που ακολουθήθηκε, φθάνει απευθείας στο αποτέλεσμα και έχει την τάση να παρουσιάζει τα γεγονότα με τρόπο πιο γενικό από το γάλλο συγγραφέα. Το παράδειγμα 5 απεικονίζει με σαφήνεια τη συγκεκριμένη διαπίστωση: η έκφραση *ήταν κλειστές* δεν περιγράφει καθόλου τη διαδικασία που οδήγησε σε αυτό το αποτέλεσμα, κάτι που συμβαίνει στο γαλλικό εκφώνημα μέσω της έκφρασης *étaient tirés*.

Αυτό το είδος μετατροπίας μπορεί να συμπεριληφθεί σε μια μεγαλύτερη κατηγορία: αυτή που υποδηλώνει το ποιόν της ενέργειας ενός λεξιλογικού στοιχείου. Η Jacqueline Guillemin-Flescher (1981: 448-449) διακρίνει δύο σημασιολογικούς τύπους ρημάτων, τα στατικά και τα δυναμικά. Τα πρώτα δηλώνουν μια κατάσταση σταθερή, χωρίς καμία μνεία εξέλιξης. Αντίθετα τα δεύτερα δηλώνουν μια διαδικασία που εξελίσσεται και που οριοθετείται από δύο σημεία που ορίζουν την αρχή και το τέλος της.

Με βάση αυτές τις έννοιες, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι τα ρήματα των εκφωνημάτων που εκφράζουν τη διαδικασία ανήκουν στα δυναμικά ρήματα, ενώ αυτά των εκφωνημάτων που υποδηλώνουν το αποτέλεσμα κατηγοριοποιούνται ως στατικά ρήματα και, πιο συγκεκριμένα, ως ρήματα που εκφράζουν το τελικό αποτέλεσμα. Στην περίπτωση των παραδειγμάτων που εξετάσαμε, το ρήμα δηλώνει το αποτέλεσμα μιας διεργασίας που εκφράζεται μέσω της ίδιας του της σημασίας. Παραδείγματος χάριν, τα ρήματα των εκφωνημάτων 5a και 5b, *étaient tirés* και *ήταν κλειστές*, εκφράζουν αντίστοιχα τη διαδικασία και το αποτέλεσμα. Το *étaient tirés* μπορεί να χαρακτηριστεί ως έκφραση που παραπέμπει σε μια διαδικασία και μπορεί, κατά συνέπεια, να ενταχθεί στην κατηγορία των δυναμικών ρημάτων. Αντίθετα, το *ήταν κλειστές* μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, κάτι που υποδηλώνει μια στατικότητα. Θα μπορούσε, λοιπόν, να χαρακτηριστεί ως στατικό ρήμα. Πρόκειται κατά συνέπεια για μια μετατροπία που σχετίζεται με το ποιόν της ενέργειας.

Μετατροπία ως προς τον τόπο και το χρόνο

- αλλαγή της θεώρησης του χρόνου

6) La compagnie des poètes et les fins de semaine chez ses parents semblaient lui suffire. (P.R. p.33)
Η συντροφιά των ποιητών και τα σαββατοκύριακα στους γονείς του έμοιαζαν να του αρκούν. (Κ.Μ. p.29)

7) Elle le récupère le week-end, une semaine sur deux. (P.B. p.91)

Τον παίρνει κάθε δεύτερο Σαββατοκύριακο. (Π.Μ. p.85)

- αλλαγή της θεώρησης του τόπου

8) Je vendais son journal, *La Cause du peuple*, distribuais des tracts à l'aube à l'entrée des usines (P.B. p.359)

Πουλούσα την εφημερίδα του, *Την Υπόθεση του λαού*, μοίραζα αχάραγα προκηρύξεις έξω από εργοστάσια (Π.Μ. p.340)

9) Un soir qu'il avait faim, passant devant la boutique d'un vieux cordonnier, il était entré et lui avait proposé ses services. (A.N. p.120)

Ένα βράδυ που πεινούσε, περνώντας έξω από το μαγαζί ενός γέρου τσαγκάρη, μπήκε μέσα και πρόσφερε τις υπηρεσίες του. (M.A. p.108)

10) Elle m'a proposé de dormir dans la chambre du petit (A.N. p.210)

Μου πρότεινε να κοιμηθώ στο δωμάτιο του μικρού (M.A. p.175)

Μελετώντας το σώμα κειμένων μας, παρατηρήσαμε ότι η αλλαγή στη θεώρηση του τόπου είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο. Στα ελληνικά, η χρήση των όρων *έξω από*, σχεδόν σε όλα τα εκφωνήματα όπου τα γαλλικά χρησιμοποιούν όρους όπως *à l'entrée de* (8a) ή *devant* (9a), δείχνει ότι η ελληνική γλώσσα αναπαριστά τα γεγονότα με πιο γενικό τρόπο απ' ό,τι τα γαλλικά, που παρουσιάζουν την πραγματικότητα πιο περιγραφικά και πιο συγκεκριμένα: το να πεις στα ελληνικά *έξω από* θα μπορούσε να σημαίνει ακόμη και στην άλλη πλευρά του δρόμου, ενώ οι γαλλικές εκφράσεις *à l'entrée de* ή *devant* δηλώνουν τη θέση του ομιλητή με τρόπο πολύ συγκεκριμένο. Καταλήγουμε, λοιπόν, στην υπόθεση ότι η γαλλική γλώσσα έχει την τάση να απεικονίζει μια σκηνή με τρόπο πιο συγκεκριμένο, αντίθετα με τα ελληνικά, που αναπαριστούν την πραγματικότητα πιο αφηρημένα. Αυτή η τελευταία διαπίστωση δικαιολογείται και από το παράδειγμα 10: η πρόθεση *dans* είναι συγκεκριμένη και πολύ περιγραφική σε σχέση με την πρόθεση *σε* των ελληνικών.

3.2. Γραμματική μετατροπία

Άρνηση του αντιθέτου

11) Les affaires marchaient mal. (A.N. p.202)

Οι δουλειές δεν πήγαιναν καλά. (M.A. p.184)

12) Parfois les événements interdisent d'être là où on devrait être ! (P.B. p.281)

Κάποιες φορές τα γεγονότα δεν μας επιτρέπουν να είμαστε εκεί που θα 'πρεπε! (Π.Μ. p.269)

Εξετάζοντας τα παραδείγματα, αντιλαμβάνεται κανείς ότι το ελληνικό κείμενο εκφράζει την ίδια πραγματικότητα μέσω της άρνησης του αντιθέτου, κάτι που θα μπορούσε να οδηγήσει στην υπόθεση ότι τα γαλλικά έχουν, συχνά, την τάση να εκφράζουν την άρνηση λεξιλογικά, με καταφατικές συντακτικές δομές. Σε αυτό το σημείο, θα θέλαμε, να επισημάνουμε πως, στα γαλλικά εκφωνήματα η άρνηση εμπεριέχει μια ιδιαίτερη δυναμική, εφόσον πραγματοποιείται σε επίπεδο λεξιλογίου και όχι σύνταξης, όπως συμβαίνει στις ελληνικές μεταφράσεις. Αυτό το γεγονός, μπορεί να μας οδηγήσει στην υπόθεση ότι τα γαλλικά εκφωνήματα εκφράζουν την άρνηση με τρόπο πιο απόλυτο και πιο συγκεκριμένο από τα ελληνικά.

Άρνηση – κατάφαση / κατάφαση – άρνηση

13) – Je trouve que le résultat n'est pas si mal

– Flatteur. Je suis incapable de marcher avec des chaussures à talons (P.B. p.111)

– Δεν νομίζω ότι το αποτέλεσμα είναι και τόσο κακό

– Με κολακεύετε. Είμαι ανίκανη να περπατήσω με ψηλοτάκουνα παπούτσια (Π.Μ. p.105)

Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, η άρνηση γίνεται μόνο στη μία από τις δύο προτάσεις και στις δύο γλώσσες: στα γαλλικά στη συμπληρωματική δευτερεύουσα πρόταση και στα ελληνικά στην κύρια πρόταση. Παρόλο που το αντίστοιχο

εκφώνημα *Νομίζω ότι το αποτέλεσμα δεν είναι και τόσο κακό* είναι απολύτως αποδεκτό στα ελληνικά, η μεταφράστρια προτιμά να χρησιμοποιήσει άρνηση στο ρήμα της κύριας πρότασης. Κατά τη γνώμη μας, αυτή η αναστροφή θα μπορούσε να εξηγηθεί από το γεγονός ότι πρόκειται για ένα δηλωτικό ρήμα. Αν μεταφράσουμε το γαλλικό εκφώνημα κατά λέξη στα ελληνικά, θα μας δοθεί η εντύπωση ότι δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ως προς το αποτέλεσμα. Χάρης στην άρνηση, η μεταφράστρια αποδίδει μια χροιά δισταγμού ως προς το γεγονός που εκφράζει η συμπληρωματική πρόταση.

Η αλλαγή του γραμματικού αριθμού στο ονοματικό σύνολο

Εξετάζοντας το σώμα κειμένων μας, παρατηρήσαμε μια πολύ συχνή πρακτική από την πλευρά των μεταφραστών: το πέρασμα από τον πληθυντικό των ουσιαστικών στα γαλλικά στον ενικό στα ελληνικά και αντίστροφα. Θεωρούμε ότι αυτή η τροποποίηση πρέπει ν' αντιμετωπισθεί ως μετατροπία, από τη στιγμή που αποτελεί μια αλλαγή που οφείλεται στη διαφορετική λειτουργία των γαλλικών και των ελληνικών.

Ας εξετάσουμε τα παρακάτω παραδείγματα:

14) Les bruits d'émeutes ont explosé dans la pièce mitoyenne, mais je ne les entendais pas. (P.R. p.573)

Ο θόρυβος της εξέγερσης ήταν εκκωφαντικός στο διπλανό δωμάτιο αλλά δεν τον άκουγα. (Κ.Μ. p.483)

15) Qu'on soit plus ou moins capable, il suffit de posséder cet esprit pour être un homme aux sentiments nobles. (P.B. p.231)

Ανεξάρτητα από τη μεγαλύτερη ή μικρότερη ικανότητα του καθενός, αρκεί να μας διακατέχει ετούτο το πνεύμα για να γίνουμε άνθρωποι με ευγενή αισθήματα. (Π.Μ. p.221)

Στα συγκεκριμένα παραδείγματα, η μεταφράστρια έχει επιλέξει να προβεί σε μια αλλαγή του γραμματικού αριθμού. Όπως αναλύσαμε στη μεταπτυχιακή διπλωματική μας εργασία,² αυτή η αλλαγή οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό στη χρήση των άρθρων. Η αξία που προσδίδουν στο ονοματικό σύνολο τα άρθρα εξαρτάται από τον τύπο τους (οριστικά ή αόριστα) και από τον γραμματικό αριθμό. Επομένως, ο πληθυντικός και ο ενικός αριθμός εκφράζουν διαφορετικές αξίες. Με βάση τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε, στις περιπτώσεις όπου τα ονοματικά σύνολα εμπεριέχουν οριστικά άρθρα, οι μεταφράστριες προτιμούν ν' αλλάξουν τον αριθμό και να περάσουν από τον πληθυντικό στα γαλλικά στον ενικό στα ελληνικά. Όσον αφορά τα ονοματικά σύνολα που προσδιορίζονται από αόριστα άρθρα, η επιλογή είναι και πάλι η αλλαγή του αριθμού. Οι ελληνίδες μεταφράστριες περνούν από τον ενικό στα γαλλικά στον πληθυντικό στα ελληνικά.

Εξετάζοντας ιδιαίτερα την περίπτωση του ονοματικού συνόλου που προσδιορίζεται από οριστικά άρθρα, παρατηρήσαμε ότι στην περίπτωση της έκφρασης της γενικευτικής αξίας, η αλλαγή του γραμματικού αριθμού είναι πολύ συχνό φαινόμενο, όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί:

16) Parce que les mères survivent toujours aux pères. (A.N. p.242)

Γιατί η μάνα ζει πάντα περισσότερο από τον πατέρα. (Μ.Α. p.220)

² Kazala F. (2014). *Analyse contrastive du français et du grec à l'aide d'un procédé oblique de traduction: la modulation*, Master Langue et Littérature françaises, Université Nationale et Capodistrienne d'Athènes, Grèce.

Ενώ στο γαλλικό εκφώνημα, το ονοματικό σύνολο προσδιορίζεται από το οριστικό άρθρο και είναι στον πληθυντικό, η ελληνίδα μεταφράστρια προτιμά να χρησιμοποιήσει ενικό αριθμό. Αυτή η αλλαγή θα μπορούσε να μας οδηγήσει στην ακόλουθη υπόθεση: η χρήση του ενικού προϋποθέτει ότι δηλώνουμε μια ιδιότητα που χαρακτηρίζει το ίδιο το είδος, στη συγκεκριμένη περίπτωση όλες τις μάνες και τους πατεράδες. Αντίθετα, ο πληθυντικός αριθμός στα γαλλικά εκφώνηματα παρουσιάζει αυτή την ιδιότητα ως χαρακτηριστικό των διαφορετικών μελών του είδους, και άρα εμπεριέχει και την έννοια της εξαίρεσης. Αυτό μας οδηγεί και πάλι στην γενικότερη υπόθεσή μας: ότι τα ελληνικά παρουσιάζουν τα γεγονότα με τρόπο γενικό, ενώ η γαλλική γλώσσα είναι πιο συγκεκριμένη.

4. Επίλογος

Ολοκληρώνοντας, θα θέλαμε να επισημάνουμε πως η τεχνική της *μετατροπίας*, αν και παρουσιάζει πολλές ιδιαιτερότητες, είναι πολύ αποκαλυπτική και έχει, στα είδη που εξετάστηκαν, στενή σχέση με τη λειτουργία της γλώσσας στόχου και της γλώσσας πηγής, στην προκειμένη περίπτωση των ελληνικών και των γαλλικών.

Η διάκριση των τύπων αυτής της έμμεσης τεχνικής σε δύο κατηγορίες, τη *λεξιλογική* και τη *γραμματική* μετατροπία, μας οδήγησε, πέρα από την οριοθέτηση του όρου, και στη διατύπωση μιας γενικότερης υπόθεσης: κατά τη διάρκεια της μετάφρασης από τα γαλλικά στα ελληνικά, η ελληνική γλώσσα έχει την τάση, σε αρκετές από τις περιπτώσεις που αναλύσαμε, να εστιάζει στο αποτέλεσμα μιας πράξης και να παρουσιάζει τα γεγονότα με τρόπο, πολύ συχνά, γενικό και αφηρημένο, ενώ τα γαλλικά απεικονίζουν την πραγματικότητα πιο περιγραφικά και συγκεκριμένα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Chuquet H. και M. Paillard (1989). *Approche linguistique des problèmes de traduction anglais – français*, Paris: Ophrys.
- Guillemein-Flescher J. (1981). *Syntaxe comparée du français et de l'anglais. Problèmes de traduction*, Paris: Ophrys.
- Vinay J.P. και J. Darbelnet [1958] (1977). *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Paris: Didier.

Σώμα κειμένων

- A.N.: Maurice Attia. *Alger la Noire*. Paris, Actes Sud (coll : Babel noir), 2006.
- M.A.: Μαρία Μηλολιδάκη. *Το μαύρο Αλγέρι*. Athènes, Polis, 2008.
- P.R.: Maurice Attia. *Pointe Rouge*. Paris, Actes Sud (coll : Babel noir), 2007.
- K.M.: Ρίτα Κολαϊτή. *Η κόκκινη Μασσαλία*. Athènes, Polis, 2009.
- P.B.: Maurice Attia. *Paris blues*. Paris, Actes Sud (coll : Babel noir), 2009.
- Π.Μ.: Ρίτα Κολαϊτή. *Παρίσι μπλουζ*. Athènes, Polis, 2010.

Παράρτημα

A. Λεξιλογική μετατροπία
1. Η περίπτωση των παγιωμένων εκφράσεων
α) Αλλαγή του όρου σύγκρισης
β) Αναστροφή της σειράς των όρων
2. Ελεύθερα συντάγματα
2.1. Μετατροπία στο ονοματικό σύνολο
γ) Το όλο αντί του μέρους
2.2. Μετατροπία στο ρηματικό σύνολο
δ) Σχέση μέσου – αποτελέσματος
ε) Σχέση αιτίας – συνέπειας
στ) Σχέση διαδικασίας – αποτελέσματος
ζ) Πρόκληση διαδικασίας – διαδικασία
2.3. Μετατροπία ως προς τον τόπο και το χρόνο
B. Γραμματική μετατροπία
η) άρνηση του αντιθέτου
θ) άρνηση – κατάφαση
ι) παθητική φωνή – ενεργητική φωνή
κ) αλλαγή γραμματικού υποκειμένου
λ) αλλαγή τύπου πρότασης
- ερωτηματική-αρνητική- καταφατική
- αποφαντική – προστακτική
μ) αλλαγή του γραμματικού αριθμού στο ονοματικό σύνολο